

Minden év július 22-én különös érzés keríti hatalmába a magyar honpolgárt a déli harangszó hallatán. 1456-ban ezen a napon zajlott le Nándorfehérvár falai alatt a döntő ütközet, amelynek következtében II. Mehmed szultán hadai feladták eredeti tervüket és visszavonultak. A magyar köztudatban Hunyadi János győzelme máig „világraszóló” diadal, amely a magyar vitézségnek állít örök időkre emléket. Hunyadi minden korszakban a magyar hős archetípusa volt, akire árnyék sem vetülhetett, és tettei a magyar történelem legdicsőbb lapjaira tartoztak.

Mítosz és valóság: Nándorfehérvár 1456

A 20. századi történetírás sok tekintetben árnyalta ezt a képet, bár ez a közgondolkodásban nem vert mély gyökeret. Hiába derült ki Jánosról, hogy személyes felelősség terheli az 1444. évi tragikus kimenetelű hadjárat megindításában, a két legjelentősebb csatáját elvesztette, és az évtizedes gyilkos polgárháborúban is tevékenyen részt vett, mindez semmit sem rontott a megítélésén, hiszen a kudarcokat ellenfelei (Garaiak, Cilleiek) számlájára írtuk, sikereit pedig személyes kvalitásainak tudtuk be. Nem feladatunk a tabuk döntögetése és a megdöbbenés, de két dolgot mindenképp külön kell választanunk: a valós tettek és azok megítélése két külön dolog, és a hagyomány megteremtésében természetesen az utóbbi játszik fontosabb szerepet. Ennek köszönhetően alakult ki a ma látható módon I. István, Hunyadi Mátyás és Kossuth Lajos kultusza is, akikre pedig a kortársak és közvetlen utódok jóval kevesebb empátiával tekintettek.

Nándorfehérvár számunkra az elmúlt ötszáz évben szimbólumává vált az önfeláldozó hősiességnek, a

kereszténység védőbástyája önképnek és az „egyedül kell küzdenünk” érzésének. Ez azonban csak fokozatosan alakult ki, a csatában résztvevők számára minden bizonnyal mindez nem volt egy kikristályosodott meggyőző-

dés. De akkor hogyan is értékelhetjük a nándorfehérvári diadalt?

A mai rendkívül relatív világban, ahol pillanatok alatt kérdőjeleződnek meg évszázados hiedelmek és értékek, mindenképp fel kell tennünk a kérdést, hogy vajon mi történt Nándorfehérvár alatt, vajon mekkora sikert is arattak a keresztény csapatok. A helyes válaszhoz figyelembe kell vennünk, hogy 1453-ban a trónra

lépő ifjú II. Mehmed szultán bevette Konstantinápolyt, amely a kortársak szemében a több mint kétezer éves Római Birodalom utolsó erődjének számított. Ez korábban elképzelhetetlennek tűnt, így óriási riadalmat váltott ki a nyugati világban. Mindez erősen hatott a kor vallási mozgalmaira, és nagyon sokan a keresztény ember bűneinek következményeként, mintegy isteni büntetésként értékelték az oszmán katonai sikereket. Ebben a kontextusban került sor a Nándorfehérvár elleni hadjáratra, amelyet egy világhódító álmokat dédelgető ifjú szultán indított egy önbizalmát elvesztett, megosztott, a régi és az új világ határán ingadozó nyugati határvár ellen. Azt sem szabad elfelejteni, hogy a Magyar Királyság ekkor egy regionális nagyhatalomnak számított, amelynek bukása magával rántotta volna a Balkán-félsziget maradék államocskáját is, így egyáltalán nem volt mindegy, hogyan vizsgáljuk a Szilágyi Mihály és Hunyadi János által irányított védelem. Utólag megállapítható, hogy itt most minden pozitív irányba mutatott, a szerb sajkások

A déli harangszó titka

Máig makacsul tartja magát az a nézet, hogy a déli harangszó a nándorfehérvári diadal emlékére szól. Hiába cáfolták meg ezt a tételt már többször az elmúlt évtizedek folyamán, az évforduló kapcsán megjelenő írások, kommentárok folyamatosan ezt visszhangozzák, ezért érdemes ismét leszögezni, hogy a kettő között nincsen semmiféle kapcsolat. Mivel Nándorfehérvár ostroma csak a bulla kihirdetése után, július 2-án kezdődött, így a kettő között nem lehetett összefüggés.

III. Calixtus ugyanis a szultáni hadjárat hírére június 29-én Rómában egy úgynevezett Imabullát bocsátott ki, amelyben egy lelki keresztes hadjáratot hirdetett a „hitetlen” muszlimok legyőzésére. Ebben úgy rendelkezett, hogy mindennap délután három óra, illetve az esti imádság közötti időben félórás időközökkel háromszor harangozzanak, és azt hallva minden keresztény buzgón imádkozzon. Ehhez minden bizonnyal hozzájárult, hogy ekkor a nyugati égbolton június 3-án feltűnt a Halley-üstökös, amely a kor embere számára pusztulást és veszedelmet jelentett, és ez ellen fokozottan szükség volt az isteni védelemre.

A július 22-én aratott diadal híre augusztus 6-án érkezett meg Rómába, és ennek öröme az agg pápa az Úr színeváltásának ünnepét erre a napra helyezte az egész keresztény világban, így valójában ez a mozzanat kapcsolódik legerősebben Hunyadi János és Kapisztrán János győzelméhez.

Fontos megemlíteni, hogy III. Calixtus bullája és a nándorfehérvári győzelem a század második felében feledésbe merült. A fokozódó oszmán fenyegetés miatt a Borgiák című filmből jól ismert VI. Sándor pápa vette elő 1500-ban elődje Imabulláját, amely alapján új rendeletet bocsátott ki. Ebben voltaképpen ugyanazt írta elő a kereszténység számára, mint elődje: imádságot a török veszély ellen, búcsút ígérve a fohászkodóknak. Két dolgot azonban a pápai rendelettel megváltoztatott: elrendelte az imára serkentő déli harangszót, s a rendelet örök időkre szól a keresztény világban. Déli harangszóról tehát a keresztény világban csak ekkortól lehet beszélni.

Pálvölgyi Endre kutatásaiból tudjuk, hogy a magyar köztudatban a 19. század közepén alakult ki az a gondolat, amely a déli harangszót magyar eseményhez köti. Számos példából látszik, hogy a hivatalos kultúrpolitika a történettudomány segítségével a 19. század végi millenniumi ünnepségek alkalmával ültette el ezt a dogmát a magyar köztudatban, és a trianoni Magyarországon csak ráerősítettek erre a tételre. A magyar rádióban delente felcsendülő harangzúgás terjesztette el ezt a mítoszt visszavonhatatlanul a magyar közgondolkodásban, amin az újabb történelmi ismeretek sem fognak módosítani. Pedig a harang akkor is szépen cseng, ha tudjuk, hogy mindennek nincsen köze a nándorfehérvári diadalhoz.

keresztény oldalon törték át az oszmán hajózárat, a Kapisztrán vezette kiképzetlen keresztény hadak pedig éppen jókor avatkoztak be a küzdelembe. A keresztény győzelem tehát váratlan és csodás volt a kortársak szemében, így kézenfekvő volt önfeláldozó hősök és csodás elemek beiktatása a történet elbeszélésébe. Így került be a kánonba a déli harangszó és Dugovics Titusz is, és váltak a hagyomány szer-

ves részévé annak ellenére, hogy ma már tudományosan igazolt tény, hogy nem hozhatók kapcsolatba a nándorfehérvári diadalal. Mindez azonban ne zavarjon bennünket, ugyanúgy örüljünk a délben megkonduló harangnak, és meséljünk gyermekeinknek Dugovics Titusz hősiességéről.

LEJEGYZTE: DR. VARGA SZABOLCS

Dugovics Titusz

Tűlzás nélkül állíthatjuk, hogy Dugovics Titusz történetét mindenki ismeri Magyarországon. Wagner Sándor festményéről minden különösebb segítség nélkül el tudjuk mesélni külföldi ismerőseinknek, hogy 1456. július 21-én Nándorfehérvár egyik tornyából Dugovics magával rántotta a mélybe a szultáni zászlót kitévni igyekvő török katonát, és ezzel a magyar hős lelket öntött társaiba.

Azt azonban kevesen tudják, hogy Titusz valójában 1824-ben született, amikor Döbrentei Gábor a Tudományos Gyűjtemény hasábjában három oklevelet is publikált, amelyek Vas vármegye akkori esküdtjének, Dugovics Imrének a birtokában voltak. Ezek közül az első Mátyás király Dugovics Bertalannak kiállított adománylevele, melyet Kresznerics Ferenc akkori plébános által készített másolatban olvashatott Döbrentei. A következő évtizedekben a híres irodalmár állítását egyre szélesebb körben fogadták el, így az 1990-es évekig senki nem kérdőjelezte meg Dugovics Titusz létezését, ekkor azonban egyre több helyen merültek fel kételyek Döbrentei állításával kapcsolatban.

A tételes cáfolatot elhagyva elég legyen annyit megemlíteni, hogy az önfeláldozó hős alakja valójában egy vándormotívum, amely az antikvitástól kezdve megtalálható a nyugati irodalomban. A nándorfehérvári csata kapcsán Antonio Bonfini még a hős neve nélkül jegyezte fel az esetet, a következő említésre azonban Johannes Dubravius 1552-ben született munkájáig kellett várni, akinél azonban már cseh vitézként lép elének az önfeláldozó katona. A következő két évszázadban minden forrásunk hallgatott erről az eseményről, a 19. század elején azonban már Körmendi János néven tűnt fel a bécsi Johann Karl Unger balladájában.

Dugovics Titusz kultuszát Döbrentei indította el azzal, hogy felült a Vas vármegyei kisnemes hamisításának. Nem tudjuk, hogy Dugovics Imrét mi motiválta, talán a család nemessége körüli pletykák, vagy csak szeretett volna dicsőbb ősoket magáénak tudni. Mindez azonban lényegtelen, hiszen a nemzeti romantika korszakában az önfeláldozó hősökre hatalmas igény volt, így a személyes ambíciók rögtön országos kontextusba kerültek, és korszakokon átívelően megszületett Dugovics Titusz kultusza.